

BROEKER

BIJDRAGEN

Uitgave van de Vereniging "Oud Broek in Waterland"

Verschijnt 1 tot 2 maal per jaar.
Wordt aan de leden gratis toegezonden. Redactie-adres: De Erven
26, 1151 AT, Broek in Waterland

Gehele of gedeeltelijke overname van de inhoud slechts met toestemming.
Copyright ©2001 Broek in Waterland
Nr. 45 (mei 2001)

Cornelis Schoon en de watersnood van 1775

De beide hieronder afgedrukte brieven, geschreven in het vaste en duidelijke handschrift van Cornelis Schoon en één van de twee ook door hem ondertekend, maken deel uit van een pakket documenten, acten, kaarten, foto's, enz., dat de vereniging Oud Broek niet lang geleden ten geschenke kreeg van mevrouw C.H. Dekker-Servaas. Het merendeel van deze papieren is hoogstwaarschijnlijk afkomstig uit het bezit van de Broeker historicus W. van Engelenburg, gestorven in 1934. In die richting wijst o.m. het feit dat bij deze brieven een manuscript-artikel door Van Engelenburg zelf bewaard is gebleven, waarin deze blijkbaar Schoon's watersnood-verslag heeft willen publiceren. Zijn artikel breekt echter halverwege een bladzijde midden in een zin af. Het is kennelijk onvoltooid gebleven en heeft de openbaarheid nooit bereikt.

Heel jammer is het, dat ook aan Schoon's relaas het eind ontbreekt. Uit Van Engelenburg's tekst blijkt namelijk, dat in zijn tijd beide brieven nog intact waren, en dat de tweede, waaraan nu dus een stuk mankeert, gedateerd was 22 november 1775, d.w.z. een paar dagen na de eerste, die van 17 november was.

Het is overigens niet aan te nemen, dat het hier om echte, verzonden brieven gaat. Weliswaar beginnen ze met de aanhef *Mijn Heer* en is het compleet bewaard gebleven exemplaar ondertekend met *Blijve met alle Hoogagtinge Mijn Heer UEd. D.W. Vriend Cornelis Schoon*, maar het formaat van het gebruikte papier en het patroon van potloodlijntjes, dat erop is aangebracht, suggereren dat de bladen onderdeel zijn geweest van een boekje of bundeltje. Bovendien spreekt Schoon ergens in een voetnoot over een gebeurtenis die zes weken later plaats vond. Het zou dus kunnen zijn, dat de beide teksten afschriften zijn van brieven die hij eerder had opgesteld en verstuurd. En wel, zoals uit de eerste zin van een der brieven blijkt, aan iemand die zelf om die informatie had gevraagd.

Nu ligt het voor de hand om daarbij te denken aan de auteur van het gedenkboek over die

watersnood-ramp, t.w. J.H. Hering, wiens tweedelige Bespiegeling over *Neêrlandsch waternood tusschen den 14den en 15den November MDCCLXXV*, uitgegeven in Amsterdam in 1776, de gebeurtenissen in de verschillende inundatiegebieden tot onderwerp heeft. In deel 1 komen inderdaad de overstromingen in Waterland aan de orde, maar het zijn daar voornamelijk droeve verzuchtingen, klaagzangen over de ontstane ellende en gebeden tot het Opperwezen; concrete informatie over de aangerichte schade en het lot der inwoners vindt men pas in de *Bijlaagen*, die verzameld zijn in deel 2. Bijlage XII bevat het 'Echt bericht van 't voorgevallene aan de Waterlandsche dijkagie', maar direct hierna staat er: 'opgegeeven door de Heer Dirk Boon, Dykgraaf der Buiksloter, Broeker en Belmer meeren, enz., enz.', zodat deze mogelijkheid van een bestemming van Schoon's brieven vervalt. Dat hij wèl op de hoogte is geweest van Hering's plannen tot publicatie van dat boek wordt aangetoond door zijn naam in de lijst van intekenaren. Voorlopig blijft het dus onduidelijk aan wie Schoon's brieven gericht zijn geweest ¹⁾. Het is echter ook niet helemaal uit te sluiten, dat de briefvorm van deze watersnoodverslagen niets anders is dan een stijlfiguur, die in de 18de eeuw herhaaldelijk werd toegepast.

Schoon's ooggetuigeverslag van de schade, die de overstromingen van 1775 in Waterland teweeg hebben gebracht, maakt vooral melding van verwoestingen in Buiksloot, Schellingwoude en Durgerdam. In zijn eigen dorp, Broek, is men ditmaal blijkbaar met de schrik vrijgekomen.

Hier volgen nu beide teksten in letterlijke weergaven.

[Eerste brief]

Mijn Heer, Tot Antwoord op UEd Versoek, om eenig berigt te mogen ontfangen, van de Gesteltheyt in Waterland, bij de swaare storm en Hooge Watervloet * van Dingsdag en Woensdag den 14 en 15 November des Jaars 1775, Dient, dat UEd voor af gelieft aantemerken dat zulk een berigt zeer gebrekking moet zijn, alsoo gemeenlijk de eerste Tijdingen zeer verward zijn, een ider is begerig iets nieuws te verhalen, schoon van de Waarheid der saken onkundig; den eene heeft het gehoord van den ander, en men gunt zig den Tijd niet om het met oordeel te beschaven. Om UEd egter iets te melden 't geen met de waarheyd strookt, zoo weet, dat het den geheele Dingsdag den 14 November sterk heeft gestormt, verselt met swaare Regen, eerste met een Zuïjdwesten wind, door welke het bujtenwater zoo zeer teruggedreven werd, dat er naauwelijks een schuijt over het Y, in of uijt Amsterdam konde komen; dog tegen den Avond liep de wind Noordwest waardoor de zee met zulk een onge-meene snelheïjd begon te vloeijen, dat het water in de tijd van een kwartieruur twee voeten aanwies; De Vloed continueerden dien avond Ja tot over middennagt, 't welk de Zuïjderzee tot zulk een hoogte opsette als zij bij menschen geheugen niet geweest was. Door deze hooge vloet geraakten den Waterlandsche Dijk in gevaar van te zullen doorbreken, egter was zulks in de binnen Dorpen onbekent, al waar men van geene of geringe schade hoorden, als het afwaaijen van Pannen, 't stroopen der Rietdaken enz. in den voornagt verhief zig het onweder met swaare Buijden, waar door het water nog hooger liep.

Woensdag den 15 November, vernam men dat de Hooge Zee, op veele plaatsen over den Waterlandsche Dijk, met groot geweld, overstorte, voornamentlijk in de Dorpen, alwaar men grootelijks vreesden voor een Dijkbreuk. Bij het gehugt Cadoelen, liep het water wel 2 à 3 voet over den Dijk, dog zonder gevaar, egter luiden de Klokken der naastbijgelegene Dorpen Landsmeer en Watergang om haare ingesetenen tot waaksaamheïjd op te wekken, dog een weijnig verder in de Banne van Oostzaane had men het kwader om den Dijk te behouden, en men taste in dese Noodt Waterlandsch Magazijn aan.

Omtrent 10 Uuren kreeg ik (nevens Burgemeesteren) van den Bailliuw Nahuijs ²⁾, per Expresse, berigt dat den Dijk van den Zeevang, tusschen Edam en Warder was doorgebroken, met versoek om

de Klok te laten Luiden, ten eijnde de Burgerij te waarschouwen, om middelen te beramen ter behouding van hun vee, indien het water bij eenig onvoorsien toeval in Waterland mogte indringen, welk verzoek straks ter uijtvoer wierd gebragt, beginnende de Klok, omtrent 11 Uuren te Luiden. 'S Avonds kwam den Heemraad P. de Groot ³⁾ mij rapporteeren, dat het aan den Waterlandsche Dijk slegt gesteld was, te Buijksloot, tusschen het Veerhuijs en 't Schippers Stal, (UEd is de gelegenheit van Waterland bekend), hadde het Water sterk overgestroomt, en eenige schade aan Dijk en Straat veroorzaakt, dog door aangewende hulpe was men in tijts het gevaar te boven gekomen.

Voor de Herberg het Hof van Noord Holland, had de overstromende zee gedreijgt den Dijk te verslinden, slaande aan desselfs binnenkant, een Gat ter diepte van meerder dan een Mans hoogte, men hadde eenige Vaartuijgen op denselve geplaatst, om waar het mogelijk, daardoor het dreijgende gevaar af te keeren. Voornoemde Herberg en nabij staande Huijsen waren zeer beschadigt.

Te Schellingwoud was het droevig te zien hoedanig de overstortende zeebaren de binnenkant van den Dijk zeer swaar beschadigt en ook een Gat in deselve gemaakt, ruijm soo groot en diep als te Buijksloot, waarom men ook aldaar om den Dijk te behouden, eenige Schuijten op deselve gestelt hadden, voorts waren de meeste Huijsen van dat Dorp vrij veel beschadigt, Boomen ter neder geslagen en de Straaten genoegsaam alle verwoest. Dog te Durgerdam was de Noodt het grootste, het 4 en 5 Huijs, van Schellingwoude inkomende, was weggespoelt en een Kindt daar bij omgekomen, hier was een gevaarlijk Gat in den Dijk geslagen, ruijm 60 voeten breed en tot aan het water toe diep, dat groote bekommring voor een geheele Doorbraak veroorzaakte. Dergelijk Gat was er ook aan 't Oosteijsde, dat niet minder gevaarlijk was, men hadde voor dese beijde Gaten ook eenige Vaartuijgen op den glooying der Dijk geplaatst, egter liep het Water door dese Gaten, als door een Sluijs in Waterland. het Huijs van Trijntje Bolding stond op zijn Ent, zijnde van onderen en van agteren weggestroomt, hebbende zij daar bij het Leven verloren en veele andere Huijsen van dat Dorp waren grootelijks beschadigt, verscheijden Boomen met Wortel en Tak uijt den gront gespoelt en binnenwaarts geslagen. Somma den gantschen Dijk in de Dorpen was deerlijk gestelt, en het gevaar was groot, egter hoopt men, wanneer het Weder dien nagt bedaarden, dat de aangewende hulpmiddelen van goet gevolg moogen zijn, en de buijten voeting der Dijk staande blijven, hoe beschadigt deselve ook mag wesen, en Waterland voor een geheele overstroming bevrijd blijven. Voor 't overige had den Dijk buijten de Dorpen geen gevaar.

Aan de Poel of bij de Poelmolens had men eenige schuijving of Persing van den Dijk naar binnen bespeurd, zoo men meende veroorzaakt doordien de Molenaars de Kolk geheel ledig hedden gemalen, waar door den Dijk, geen steunsel van het binnenwater hebbend, binnenwaarts begon uijt te setten, dog door goede tijdige hulpe was men het gevaar aldaar te boven gekomen.

Donderdag den 16 November berigte P. de Groot, dat men een Dam voor ider Gat te Durgerdam hadde geslagen, waardoor den inloop van het Water grootendeels gestuijt was, en dat men met alle kragten werkte om de gaten met sant te vullen en te herstellen, immers dat men reets boven het dagelijk Tij was gevordert, doordien men de Materialen thans bij der hand hadde; verder zeijde hij dat de voorgront der Dijk of de swaare groote of Toonsteen of de buijten Glooying onder het Water, in 't minst niet geweken nog gesakt waren.

Door al het overgestorte Water, stonden de naastbijgelegene Landen wel voor een korte tijd onder, dog na dat het over geheel Waterland verspreijde was vloeyde het egter niet hooger dan ordinaar Winter Water.

Hiermede gelieft UEd. zig voor ditmaal te vergenoegen, hoopende per naatste, UEd van 't een en andere, meerdere omstandigheden te melden, wanneer ik in 't sekere van deselve zal onderrigt zijn.

Blijve met alle Hoogagtinge, Mijn Heer,

Ued. D.W. vriend, Cornelis Schoon

In Broek, 17 november 1775.

- * Bij Menschen geheugen heeft men noeyt zulk een Hooge Watervloed in en omtrent ons Vaderland gehad, overtreffende zelf dien zoo zeer bekende zwaare Kersvloet van den Jaare 1717 (wanneer de Assendelver en andere Dijken doorbraken), staande nu het Water, naar sommiger waarneming 4, en volgens andere 7 duymen hooger als in 't genoemde Jaar.

[Tweede brief]

Mijn Heer,

Sien gaat voor seggen, luyt het oude spreekwoord, waarom ik mij, op Maandag den 20 November, na den Waterlandsche Dijk begaf, om deselve met opmerking te beschouwen. te Buijksloot, tusschen het Veerhuijs en Schippersstal, hadde het water sterk overgelopen, waarom men een Koeschuijt op of voor den Dijk geplaatst hadde, om zulks te beletten, 't geen van een goet gevolg geweest was, hebbende aldaar slegts geringe schaade aan Dijk en straat gehad, welke reets genoegzaam herstelt is. Een weynig voortgaande zag ik hoe de kragt des Waters de groote Boeijer van Kapiteijn Fruijt, met het schuijtenhuijs, 't geen met Palen in den gront was gebouwt, boven op den Dijk gestelt hadde. Voortgaande ziet men allenskens meerder tekens van overstroominge dog bij de Herberg het Hof van Noord Holland ziet men het eerste Treurtooneel, hier had de overstrooming zoo geweldig geweest dat daar door een Gat in den Dijk was gekomen, wel $\frac{3}{4}$ deel van de Breete derselve, zijnde na gissing het $\frac{1}{4}$ en wel het buijtenste gedeelte, met de steene gloijing, staan gebleven, om welke te behouden, men eenige groote Schuijten of een Dam en een Botschuijt op deselve geplaatst hadde; het Gat was na gissing een Mans Lengte diep; het water hadde aan beijde zijden der genoemde Herberg, met zoodanig gewelt nedergestort, dat het Westelijkste Tuijnhuijs van zijn muur afgenomen en in den Tuijn geplaatst was en de vierkante muuragie van hetzelfde, niet verre van daar gesien werd; De Fraaije Tuijn is ten eenemale Gerenuert, zijnde vervult met Water, Aarde en Puijn, onder malkanderen vermengt, daar de marmere Borstbeelden ter zijden gesien werden, en de Kolfbaan gelijkt zeer na een Vijver. Het daar aan volgende Huijs ten oosten is gedeeltelijk van zijn muuren ontbloot en kan men van onderen door het zelve gaan, zijnde de Tuijn niet beter gestelt dan de voorige *.

Te Nieuwendam, aan dese of westzijde der Sluijs, wierd men ook de kragt des Waters gewaar, egter had men aldaar goede voorsorge gebrijkt, met planken te stellen op de binnenkant der Dijk en voor de voornaamste Paden en Stegen en deselve zoo goed aangevult als men konde, voorts verscheijde Schuijten op den Dijk geplaatst en met water gevult, om deselve voor 't opdrijven te bewaren, en daar door meerder onheyl voorgekomen. Dog aan geene zijde der Sluijs ten Oosten, ziet men bijna geen schaden.

Te Schellingwoude is het Erger gestelt, bij den ingang van het Dorp zag ik straks de Tuijn genaamt Vreede is mijn Lusthof, deerlijk verwoest en als bedekt met Aarde, Puijn, en stukken houts van schutten en Hekken, de steene mont van een Put was afgeslagen, en lag nog geheel, in 't ronde, een stuks wegs vandaar in de Tuijn; het Huijs en schutting zijn ook al zeer beschadigt, de bewoonders van het Huijs verhaalden, dat zij des Nagts, tusschen den 14 en 15 deser maand, in de uijterste noot hadden geseten, dat haar Buuren haar wel wilden helpen dog niet bij haar konde komen, door de groote storting van 't Water, voortgaande zag ik dat dit Dorp allezints deerlijk is gehavent, zijnde de Dijk van binnen geweldig afgeslagen, de meeste straten 't onderste boven gekeert of weggespoelt, veele Boomen uijt haar plaats gerukt, en anderen de Wortels geheel of ten deelen ontbloot, welke door het Water zoo schoon gespoelt waren als of zij met een Boender, met veel moeijs, waren schoongemaakt. Omtrent midden in 't Dorp was mede een Gat in den Dijk geslagen van eenige voeten Diep, zijnde maar weynig van de Kruijn en steene glooying derselver staan gebleven, op welke nog eenige Schuijten stonden; de meeste Huijsen waren beschadigt, de voor of sijd muuren geheel of ten deelen weggestroomt, zoo dat men onder veele kan doorsien, andere waren de muuren uijtgeweken en gescheurt, zoo dat veele Huijsen om niet neder te storten reets ondersteunt waren; om niet te

spreken van schuren en schuttingen die ter nedergeslagen, en Tuijnen die in Puijnvelden verandert zijn. De steenen van het Kerkpat, bij de Herberg van Pieter Clement, zijn zoodanig na de laagte gespoelt, dat het slootje naast 't genoemde Pat daar mede gevult is. Men is in dit Dorp sterk aan 't werk om alles op te ruijmen, te herstellen en met Sant aan te vullen; op de kruijn der Dijk stelden men 2 planken boven elkander en dat dubbelt 1 à 2 voet van malkander, welkers tusschenruijmt men met Mist vulden, om den Dijk hoger op te kisten en voor overstrooming te beveijligen.

Te Durgerdam is het allerdroevigste gestelt, voor bij het derde Huijs van het inkomen des Dorps (van Schellingwoud komende), was een allerijsselijkst Gat geslagen door de overstorting der zeebaren, die, met zulk een geweld overslaande dat Twee Huijsen daar door te gronde gesmeten wierden (waar bij een kind is omgekomen, dat tot heden toe nog niet gevonden is) **, en niet alleen te gronde geslagen, maar ook desselfs bouwstoffen van Hout en Steen, wat wonder ! gemengt met Aardkluijten, over 't Water heen gevoert en het nabij gelegen Weijland daar mede als overdekt, men ziet er ook een geheele Houte Kap van een gedeelte van een Huijs opstaan.

De Kragt des waters was zoo verschrikkelijk dat dit Gat, tot op de Diepte van het Water gespoelt wierd, zoo dat den geheele binnendijk weg, en Water in deszelfs plaats gesien werd, ter Lengte van ruijm 60 voeten ***, egter is door des Heeren Goetheijd, de Keijsteenen buijten voet, alsmede de buijten glooying van den Dijk met de Vlegtsteenen staan gebleven, hoewel er van den Kruijn wel 6 voet en meerder afgeslagen was, zoo dat het Gat niet doorgaande was, en men nog Steun en Fondament hadde om hulpmiddelen toe te brengen, als het plaatsen van Dam en Botschuijten op denselven. Men was thans iverig aan den Arbeijd om het voorschreven Gat met Sant te vullen, (zullende in 't vervolg met Kleij doorwerkt worden) en tegen de staande gebleven buijten glooying aan te Dempen, met Puijn te overstrooijen en alles zoo goet en kwaad men konde, te herstellen. De vier volgende Huijsen hadden ook veel geleden en stonden zeer gevaarlijk, vermits de geweldige stroom alle de aarde voor, agter en ter zijden van dezelve hadden weggenomen, zoo datse bij een harde wind gevaar loopen van intestorten.

Het Dorp verder inwandelende, zag ik veel Huijsen, het eene min het andere meer, beschadigt; voornamentlijk daar het Water door de afgaande Steegen stroomende, de straatsteenen, Poorten, ondersteopjes en Muuren derselver hadden weggenomen, ja zommige voor een gedeelte van Voor, Agter of Sijdmuuren ontbloomt, waardoor zommige agter Huijsen en kelders zeer ontramponneert waren. Het laatste Huijs op een na, in het zoogenaamde Schellingwouder quartier des Dorps, allernaast de Zeijlemakers Winkel van Admiraal, bewoont door Trijntje Bolding, suster van den tegenwoordigen Schout van Buijksloot Arent Bolding, was van agteren weggespoelt en ingestort, waar door het voorste gedeelte agter over vallende, met den voorgevel omhoog, nog staande of liever hangende was. Het Erf agter dit Huijs zag er Erbarmelijk uijt, Kapsparren, Houtwerk, Muuren, Puijn, Huijsraad en Inboedel, Tafels, Stoelen, Kisten en Kassen lag alles onder malkanderen, vermengt en verwoest, zijnde de bewoonster van dit Huijs, Trijntje Bolding voornt. bij deszelfs instorting of wegspoeling om 't Leven geraakt en Verdrongen, of wel tegen iets aangeslagen dat haar het Leven benomen heeft, hebbende men haar, op de knieën sittende Doodt gevonden agter tegen een Schuur op het Erf van Isaac Mooijman Hoet, het tweede Huijs van daar; deese Vrouw konde niet resolveeren, volgens den Raad haarer Buuren, het Huijs in tijds te verlaten, en haar Leven te salveeren. Het westelijkste Buurhuijs, bewoont door Jan Vogel de Oude, is van agteren ook swaar beschadigt, gelijk mede de Huijsen van Willem Roos en Kramer, Adriaan Spaander, Klaas de Vries, en veele anderen. Op het Oost- of Vissers-end was het niet veel beter gestelt, zijnde den Dijk aan de binnensijde, op veele plaats en, door de overstromende zeegolven, mede zeer beschadigt, verscheijde Huijsen de zijdmuuren ingeslagen en weggespoelt, steegen, straat en Wegen gedemoljeert, van het Huijs van de Broodbakker Jan de Vries, waren de Muuren gedeeltelijk weg,

[de rest ontbreekt]

- * Dit Huijs is kort daarna afgebroken.
- ** Dit Kint is omtrent 6 weken daarna wedergevonden door desselfs Vader, niet verre van de Kerk.
- *** Volgens opgaaf en metinge van Dijkgraaf en Heemraden was het Gat lang 60 voet, hoog 12½ voet en breed boven de kruijn 21 à 22 voet.

J.W. Niemeijer.

Een tafereel van de watersnood in Noord-Holland op 15 november 1775. (Detail op ware grootte uit een prent in J.H. Hering, Bespiegeling over Neêrlandsch Waternood ....., Amsterdam 1776).

Noten:

- 1) De mogelijkheid is overwogen dat het Johannes le Francq van Berkhey geweest kan zijn. Dit is de destijds befaamde auteur van de 'Natuurlijke Historie van Holland' (1769 – 1811), waarin ook voor Waterland een royale plaats in ingeruimd. Dit gedeelte verscheen in 1773, net een paar jaar dus vóór de watersnood plaats had. Veel van zijn informatie zal uit Broek afkomstig zijn geweest, met name van Claas Ploeger, met wie Berkhey bevriend was. Toen in 1781 Ploegers dochter Trijntje trouwde met een zoon van Pieter de Groot (de vermoedelijke 'heemraad' uit Schoon's watersnoodverslag; zie noot ³⁾) verscheen er een bruiloftszang van Le Francq van Berkhey. Onder de honderden bewaard gebleven brieven die aan Berkhey gericht zijn, vindt men er 13 van de hand van Claas Ploeger (uit 1777 en 1778). Helaas geen enkele van Cornelis Schoon. (Zie: R.P.L. Arpots, Vrank en Vrij. Johannes le Francq van Berkhey. Nijmegen 1990).
- 2) Schoon kreeg dit bericht blijkbaar ambtshalve, vermoedelijk als president-burgemeester. 'Bailiuw Nahuys' was: Mr. Hendrik Jan Nahuijs (1720 – 1790), Baljuw en Dijkgraaf van Waterland, oudste zoon van de Monnikendammer predikant Ds. Petrus Nahuijs.
- 3) Dit is denkkelijk: Pieter Jansz de Groot, eigenaar/bewoner van het mooie huis Havenrak 5, bij zijn overlijden in 1784 vererfd op zijn zoon Jan de Groot.